

Louise O. Vasvári

Stony Brook University

Jegyzetek egy transzkulturális (egyetemi) életről: Útban egy autoetnográfia felé

Magyar gyökereim és a történelmi idő, amibe beleszülettem 1943-ban Budapesten, egy olyan tér és idő, amely később sokban meghatározta az életemet, és azt is, hogy sok más kutatási téma után (viszonylag későn) elkezdtem holokausztkutatással is foglalkozni. Ahhoz a generációhoz tartozom, amelyet Susan Rubin Suleiman (2002) találóan másfeledek generációnak nevezett el. Nincsenek saját emlékeim a háborúról (a szirénákat leszámítva), de sok töredékes traumatikus gyerekkori élményem van a háborút követő évekből. Ezzel szemben az én családi hátterem mindkét ágon valahogy azt az érzést keltette bennem, hogy én az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utolsó túlélője vagyok, részben azért is, mert egyedüli gyerek vagyok és a generációmban a legkisebb, olyasvalaki, aki gyerekkorában szorosán kötődött szerető idősebb rokonokhoz a család mindkét ágán. Ezek a rokonok pedig egy soknemzetiségű Osztrák–Magyar Birodalomban születtek, és aztán átérték annak nagy átalakulását mind az első, mind a második világháború során, majd az 1948-as kommunista hatalomátvétel és a korai ötvenes évek kitelepítései alatt is (lásd még: Rice és Pigniczky 2018).

Az életírás [life writing] iránti tudományos érdeklődés a 20. század utolsó évtizedeiben élénkült meg, köszönhetően részben a feminista stúdiumoknak, részben pedig az irodalom- és kultúratudományok interdiszciplináris fordulatának, és az olyan posztmodern elméleti témák népszerűségének, mint amilyen többek közt a szubjektivitás, a test, az identitás és az emlékezet- és traumakutatások voltak. Az 1990-es években Amerikában az életírás egy új műfaja jelent meg, az egyetemi memoár [academic memoir], amelyet gyakran bevándorlók írtak, vagy olyanok, akik a társadalmi osztályuk vagy a szexuális orientációjuk miatt csak igen nehezen tudtak beilleszkedni az egyetemi világba. Mohó érdeklődéssel olvastam ezeket a műveket, és valahogy mindig arra a következtetésre jutottam, hogy a saját viszontagságos gyerekkorom menekültként és a beilleszkedésig megtett utam ezeknél jóval komplexebb volt. Az utóbbi két évtizedben számottevő mennyiségű tudományos cikket írtam, feminista szemszögből, női holokauszt-túlélők életéről is. 2016-ben ebben a szaklapban jelentettem meg az „Életírás, társadalmi nemek és trauma” című tanulmányomat: itt tárgyalom az „életírás”

elnevezésű interdiszciplináris műfajt, amely, mivel kitágítja a műfaji határokat, túl tud lépni a hagyományos élettörténet kanonikus megkötésein. Mégis, annak ellenére, hogy érdeklődtem – talán mániákusan is – a női életírás iránt, a legutóbbi időmig elkerültem, hogy én is írjak a saját életemről.

Idén aztán, miután megünnepeltem azt a kerek születésnapot, ami általában az utolsó kerek születésnapja azon szerencséseknek, akik egyáltalán megélik ezt a kort, elkezdtem leírni egy történetet a családomról, amelynek amúgy a 18. századtól kezdődően elég jól dokumentált a története. Ez a családtörténet Magyarország tragikus történelmének szinte minden fordulatát jól példázza, de itt nem mesélhetem el, részben a lap szabta terjedelmi korlátok, részben pedig a családom aggályai miatt. Ezért a jelen esszében csak az életemnek az amerikai egyesült államokbeli aspektusait tárgyalom. A beszámolómban egyszerre személyes és történeti, de elsősorban arra törekszik, hogy felidézze, milyen volt Amerikában a feminista tudósok első generációjához tartozni, és hogy milyen intellektuális és kulturális erők alakították ezt a generációt.

Ennek a bevezetőnek a címében nem használtam az „életírás” terminust, amelyet feministák alkottak meg, hanem helyette az „autoetnográfia” kifejezést, amely az életírás egyik alelete, és amelyre szintén erős hatással volt a feminizmus, köszönhetően a feminista elméletek tanulmányozásának és a feminista mozgalom megélt tapasztalatának is. Az autoetnográfia arra törekszik, hogy etnografikusan meséljen el személyes élményeket, és ezt úgy éri el, hogy a személyest hozza össze a kulturálissal, és elsődleges adatnak a szerző – gyakran viszontagságos – élményeit veszi. Az autoetnográfia gyakorlata a művelődéstörténet egy érvényes, bár nem-konvencionális formája, amelynek során az önreflexív szerzők úgy helyezik el magukat kritikusan a történelemben, hogy közben meg is írják azt, és így a munkájuk egyszerre önéletrajzi és történeti is (lásd Ellis et al., 2011, Aurel 2016, és Adams et. al., 2021).

Mint fentebb jeleztem, ebben az esszében nem foglalkozhatok a családom történetével vagy akár csak a saját életem történetének az egészével sem. De mivel erősen hiszek a vizuális narratívák erejében a személyes és kulturális emlékezet alakításában (Hirsch 1997), ezért hadd ingerkedjek az olvasóval, és mutassam meg néhány fénykép segítségével, hogy milyen volt az életem, mielőtt megérkeztem volna Amerika mítikus „goldene mediná”-jába [azaz „arany föld”-jére, ahogy az Újvilágot hívták a kivándorló zsidók – *a forda*]. Az első fényképen 1951-ben anyám és én, amint épp attól kellett félnünk, hogy osztályidegenként kitelepítenek minket vidékre, ahogy ezt anyám néhány rokonával meg is tették. Akkoriban apám már politikai menekült volt Amerikában, de nem tudott nekünk is amerikai vízumot szerezni, viszont Jerry

Ford segítségével, aki akkor még szenátor volt, sikerült kihoznia minket Magyarországról, és Kolumbiába vízumot szereznie a részünkre.

1. kép

Nagynéném, anyám és én – akiket mind Alojzának hívtak – 1951-ben a Bajcsy-Zsilinszky úti erkélyen, nem sokkal azelőtt, hogy elhagyhattuk Magyarországot.

Forrás: A szerző.

Így végül 1951 júniusában sikerült elhagynunk Magyarországot, egy olyan évben, amikor szinte senki más civil nem távozott. Kivándorló útlevelet kaptunk, amellyel nem lehetett visszatérni. (Sok évvel később tudtam meg, hogy Karády Katalin is abban az évben távozott Brazíliába illegálisan, de neki tizenhat évébe került, hogy eljusson onnan New Yorkba.) A második képen látható anyám vörös útlevele 1951-ből, amelyben nem szerepelt rólam fénykép, csak egy megjegyzés, hogy egy leánygyermek is utazik velem. Akár vihetett volna magával egy másik gyereket is, és valószínű, hogy akkor úgy gondoltam, hogy az jobb is lett volna nekem.

2. kép

Anyám vörös útlevele 1951-ből, amiben nem szerepelt rólam fénykép, csak egy megjegyzés, hogy egy leánygyermek is utazik velem.

Forrás: A szerző.

Bogotába kerültünk, ahol több elképesztő kalandunk volt, de a legszörnyűbb az volt, amit a rejtőzködő háborús bűnös Vajta Ferenc (1914-1969?) okozott, akinek az élete nemsokára összefonódott a miénkkel. Anyámat azzal vádolták, hogy a *Kominform*-nak dolgozik, amelyet Sztálin 1947-ben hozott létre, és amelyben minden csatlósállam is részt vett, ártalmatlan politikai menekültnek álcázva a kiküldött ügynökeiket, és hogy anyám is ilyen ügynök lett volna.

3. kép

Az 1952. május 9-i címlap, amely úgy hivatkozik anyámra, mint akit „Mata Hari néven igen jól ismernek”, és mint akit állítólag kiutasítottak az Egyesült Államokból.

Forrás: A szerző.

Noha anyám és én mit sem tudtunk az akkoriban az Egyesült Államokban dúló mccarthyzusról, mégis abban a félelemben éltünk, hogy az amerikaiak majd nem fogadnak be minket, ha elolvassák ezeket az újságcikkeket. Mivel anyám csakis magyarul beszélt, ezért az én dolgom volt, nem egészen kilenc évesen, hogy spanyolul tudóként megpróbáljam megmenteni a helyzetünket mind a bogotai rendőrségen, mind az amerikai nagykövetségen: én voltam a magyar-spanyol tolmács, és nekem kellett tudni, mikor tegyek úgy, mintha nem tudnám, hogyan fordítsak le valamit.

4. kép

A szerző 1952-ben Kolumbiában, mint magyar-spanyol tolmács (itt egy bennszülött Chibcha szobor előtt).

Forrás: A szerző.

Apámnak végül sikerült bejuttatnia minket Amerikába, de ettől még nem lett boldog vége a történetnek. Nekem, aki ekkor már háromnyelvű gyerek voltam, nem lett új amerikai életem, részben azért sem, mert a szüleim házassága szörnyű volt, és az amerikai társadalomba sem sikerült soha igazán beilleszkedniük, és ezt nekem sem tették lehetővé. Ráadásul az életemet tovább bonyolította az, hogy nem tudtam tartós barátságokat kialakítani, mivel folyton költözködtünk az egyik partról a másikra, apám munkájának köszönhetően. Apám a new jersey-i *Airborne Aviation* űrtechnológiai mérnökeként már az indulásakor bekerült az űrprogramba, még azelőtt, hogy mi ketten megérkeztünk volna az Egyesült Államokba, és később, a hatvanas években egyike lett azoknak a tudósoknak, akik az Apollo-11 holdra szállás programon dolgoztak.

5. kép

Szüleimmel, pár hónappal azután, hogy anyám és én megérkeztünk New Jersey-be. Ugyanazt a ruhát viselem, amelyet korábban a Bajcsy-Zsilinszky úti erkélyen készült fényképen.

Forrás: A szerző.

Arról, hogy az én életem milyen volt az ötvenes években és a hatvanas évek elején, csak annyit mondhatok, hogy menekült maradtam az Egyesült Államokban, olyasvalaki, aki folyton az elveszített magyarországi családja után vágyakozott, meg akarta őrizni az identitását, és sosem akart amerikai lenni. Igaz ugyan, hogy az országba érkezésem után alig pár hónappal az első tanárom megdicsért a többi diák előtt, mivel annak ellenére, hogy még nem tudtam jól angolul, a többiektől eltérően én tökéletesen meg tudtam csinálni a napi betűzési feladatokat. A dolog titka az volt, hogy én három nyelven tudtam fonetikusán olvasni, miközben szegény osztálytársaim beleragadtak az amerikai olvasástanítás hatástalan „nézd-lásd” módszerébe, azaz ahol egész szavakat kellett vizuálisan memorizálniuk. Voltak olyan osztálytársaim, akik, amikor megpróbálták hangosan olvasni, még a *the*-t is összekeverték a *that*-tel, ezért én, aki egy olyan kultúrából jöttem, ahol már az első osztályban megtanult az ember olvasni, azt gondoltam róluk, hogy szellemileg visszamaradtak. A második évben azonban fordult a szerencsém: egy napon a tanárnőm korábban hazaküldött az iskolából, és azt mondta a többi diáknak, hogy többé ne álljanak szóba velem, mivel az apám elvette az amerikaiak munkáját. A szüleimben még túlzottan is élt az óhazából hozott félelem ahhoz, hogy panaszt tegyenek. Az első években New Jersey-ben, egy nagy lakótelepen laktunk, ahol voltak még más magyar menekültek is, nők, akik

nagy szeretettel fordultak felém, és akiről először tudatosult bennem fokozatosan, hogy túlélők lehetnek, bár akkoriban még nem tudhattam, hogy többeknek közülük valószínűleg elpusztult a gyereke is. Utólag jöttem rá arra is, hogy az irántuk érzett végtelen hálám hozzájárulhatott ahhoz, hogy később ilyen megszállottan kezdtem el foglalkozni a múlttal.

Berkeley a „radikális” hatvanas években, doktori iskola és a feminizmus jelentkezése

Már fiatal felnőtt voltam, mire elmondhattam magamról, hogy felfedeztem Amerikát. Húszéves koromra három év alatt megszereztem a főiskolai oklevelet, és férjhez mentem, és így el tudtam jönni az otthoni bántalmazó közegből. Az otthoni életemet csak egy Susan Sontagtól vett idézettel jellemezhetem, aki a saját gyerekkorára „hosszú börtönbüntetés”-ként hivatkozott. A férjem persze szintén menekült volt, akinek ugyanúgy vegyes volt a családja, mint az enyém. Egy évig németet és spanyolt tanítottam egy középiskolában New Jerseyben, ami kezdetét jelentette az oktatói karrieremnek, amely ma már hatvan évet ölel fel. A háromnyelvű gyerekkorom révén könnyedén sajátítottam el további nyelveket, és mindig kitűnő tanuló voltam, így 1965-ben doktori ösztöndíjat kaptam neolatin nyelvek és irodalmak szakon [Romance Philology] a University of California, Berkeley-re, amely akkoriban az ország legjobb helyének számított ezen a területen. Huszonegy évesen érkeztem a Berkeley-re, és az amerikaivá válásomnak – már amennyire ez sikerült – a kezdetét az az öt év jelentette, amelyet ott töltöttem 1964 és 1969 között.

6. kép

A szerző huszonegy évesen, a Berkeley-re érkezésekor.

Forrás: A szerző.

Berkeley akkoriban az epicentruma volt az Amerikát érintő kulturális változásnak, amely 1964 októberében robbant be, pont egy hónappal azután, hogy megérkeztem Kalifornia ezen új, amerikai földjére. Nem volt még egy évtized, amely ennyi tiltakozást és dübörgő változást hozott volna, mint az 1960-as évek, és nem volt még egy olyan közösség Amerikában, amelynek több köze lett volna ezekhez a tiltakozásokhoz, mint Berkeleynek, ami előrevetített egy mintát minden későbbi hallgatói tiltakozás számára (Schrecker 2021). A hatvanas évek ellenkultúrája drámaian szakított az 1950-es évek középosztálybeli ethoszával, és egyszer s mindenkorra megváltoztatta az amerikai élet tájképét. Két történelmi jelentőségű mozgalom volt ekkor: a polgárjogi mozgalom megindulása az 1950-es években, és ugyanekkor a McCarthy-korszak antikommunista elnyomásából kinövő Új Baloldal [New Left] felemelkedése. Ezek a politikai mozgalmak egyesültek a hatvanas évek bontakozó ellenkultúrájával, ami aztán majd az elkövetkező évtizedek társadalmi mozgalmaihoz vezetett – az amerikai polgárjogi mozgalomhoz, a fekete és női felszabadítási mozgalmakhoz, a melegmozgalomhoz.

Berkeley városa és különösen a University of California, Berkeley volt ennek a politikai, társadalmi és kulturális felfordulásnak a középpontja. Az 1960-as évtized, amely Berkeley-t a harcos politikai ébredés központjaként tette fel Amerika térképére, ellenkulturális és politikai mozgalmak széles spektrumát foglalta magába, amelyek eleinte a *Free Speech Movement* (FSM) [kb. mozgalom a szólásszabadságért] köré összpontosultak. Az FSM, amely a San Francisco-öbölbeli polgárjogi mozgalomban gyökerezett, diákoknak egy nagy, hosszan tartó, harcos politikai tiltakozása volt, amely az 1964-65-ös tanévben folyt az egyetemi kampuszon. Informálisan a harmadéves Mario Savio vezette, aki huszonkét éves volt, és nem sokkal korábban tért vissza Mississippiből, ahol életét veszélyeztette azzal, hogy önkéntesként fekete választók segített regisztrálni a később híressé vált 1964-es „Freedom Summer” során, amely a fekete felszabadítási mozgalom egyik fontos politikai eseménye volt (Martin 2002, Cohen 2009). Ő volt a diáklázadás legékesszólóbb szónoka, és fő szószólójává vált a mozgalomnak, amelynek során 1964 decemberére a tüntetéseken több diákot tartóztattak le, mint addig valaha bármely tüntetésen az amerikai történelemben. (A kutatások azt mutatták, hogy a majdnem 800 letartóztatott diák közül a legtöbben bölcészek voltak és nem vallásosak, és aránytalanul sokan voltak közülük zsidó származásúak [Rorabaugh 1990]) 1968-ra a szólásszabadságért és polgárjogokért küzdő mozgalmak átmentek egy háborúellenes fázisba, a diákmozgalmak pedig liberálisról radikálisra váltottak. Az FSM diáklázadás volt az, amely az évtized második felében a diákok radikalizálódásának egy elképesztő globális hullámát indította el, mind az amerikai egyetemeken, mind pedig más országokban. Ez a sok-sok bonyolult ügy aztán ennek a vitákkal teli évtizednek a folyamán elvezetett a

feminista tudatnak és a korai női felszabadítási mozgalomnak a fokozatos megjelenéséig is.

A hatvanas évek berkeley-i radikalizmusa férfidominanciájú volt, köszönhetően annak, hogy mind a „felszabadult” hippik, mind az önelégült radikális férfiak látenszen és nem annyira látenszen is szexisták voltak. Sok férfi aktivista irrelevánsnak tekintette a női ügyeket. A nőmozgalmak második hullámának néhány alapítójáról szóló *She's Beautiful When She's Angry* ['Szép, amikor dühös'] című 2014-os dokumentumfilmben Ellen Willis igen velősen fogalmazott arról, hogy valójában mit is jelentett a szexuális szabadság a nők számára: „Az 1960-as években mindannyian ellentmondásos üzenetet kaptunk: azt, hogy először is, most már oké a szex, de ha teherbe esünk, az csakis a mi problémánk” (Dore 2014). A nők részt vettek a nagygyűléseken és a *sit-in*eken, több ezer röplapot osztottak szét, ők végezték el a legvacakabb munkák nagy részét is, de csak nagyon kevesen voltak közülük vezető pozícióban. Miközben ezt a tanulmányt írtam, újra megnéztem a *Berkeley in the Sixties* [Berkeley a hatvanas években] című 1990-es dokumentumfilmet, és elképedtem azon, hogy a diákvezéreknek szó szerint *mindegyike* férfi volt, ahogy a legfontosabb egyetemi vezetők *mindegyike* is. Van egy jelenet, ahol egyetemi oktatókat láthatunk, amint épp kijönnek egy szenátusi gyűlésről, és a temérdek férfi között pontosan egy darab női oktató volt. Én teljes hús-vér valómban mindennap ott voltam a berkeley-i kampuszon, a Sproul Plazán, de akkoriban ezt, sok más hallgatóval együtt, egyszerűen észre sem vettem.

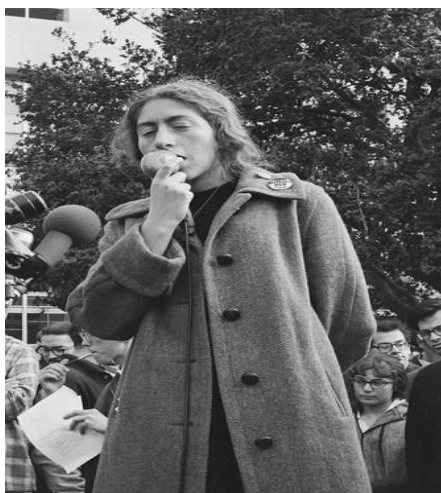

7. kép

Többször FSM-tüntető a Sather Gate előtt, azaz a University of California bejáratánál (Mario Savio jobbról a második)

Forrás: Harrison 2020.

Ami az én helyzetemet illeti a hatvanas években Berkeley-n, csak annyit mondhatok, hogy ezeknek a mozgalmaknak csupán a legszélégig jutottam el. Számomra a legfontosabb mindig is a tudomány volt a híresen sokat követelő Neolatin Nyelvek és Irodalmak doktori programon, ahol négy élő nyelvből és latinból is vizsgáznunk kellett, és ahol három nyelv irodalmát és nyelvtörténetét kellett ismernem, és amely olyan program volt, hogy sokan kibuktak belőle, sokan másoknak pedig egy teljes évtizedbe tellett, hogy elvégezzék. Ráadásul olyasvalakiként, aki a kommunizmus elől menekült el, nehezen tudtam szimpatizálni a tüntetők radikális szárnyával, amelyben régivágású kommunisták is voltak. Ironikus módon épp Bettina Aptheker, egy úgynevezett „red diaper baby” [kb. „vöröspelenkás bébi”, azaz olyan szülők gyermeke, akik tagjai voltak az amerikai kommunista pártnak, a CPUSA-nak], volt a kevés számú női vezetők egyike, azaz Herbert Apthekernek, az Amerikai Kommunista Párt egyik vezetőjének a lánya. Bettina Aptheker később szakított az amerikai kommunista párttal, mivel a párt ellenezte a nőtörténeti írásait azzal az indoklással, hogy azok „túl feministák”. Végül a leszbikus feminista felszabadítás irányába mozdult el az aktivizmusával, és a feminista tanulmányok professzora lett a University of California, Santa Cruzon. A brutálisan őszinte memoárja, amely 2006-ban jelent meg *Intimate Politics: How I Grew Up Red, Fought for Free Speech, and Became a Feminist Rebel* [kb. Intim politika – hogyan nőtem fel vörösként, küzdöttem a szólásszabadságért, és lettem feminista lázadó] címmel, a korszak egyik paradigmaticus női

8. kép

Bettina Aptheker, amint a Sproul Plazán beszédet tart 1964. december 2-án.

Forrás: Calisphere: Online Archive of California.

aktivistájának felbecsülhetetlen értékű tanúvallomása. Az általa átélt élmények közül leír például szexuális abúzust, nemi erőszakot és abortuszt, és azt is, hogy az 1980-as évek közepétől miként élt vállaltan leszbikusként, de, mint azt egy interjúban elmondta, a könyve mélyebb értelemben nem órála szól, hanem azokról az időkről, amiket nőként és lányként megéltünk. 2022-ben publikálta a *Communists in Closets: Queering the History, 1930's – 1990's* [kb. Rejtőzködő kommunisták: a történelem queer-esítése, az 1930-astól az 1990-es évekig] című művét is, amelyben az amerikai kommunista párt homofóbiáját dokumentálta, amely jócskán tartott még az 1990-es években is, sőt, azon is túl.

Van két könyv, amelyek kifejezetten arról szólnak, hogy milyen volt a női doktori hallgatók helyzete a hatvanas években a Berkeley-n, és ezek jóval több témát lefednek, mint amivel én itt foglalkozni tudok: ezek Jo Freeman *At Berkeley in the Sixties* [A Berkeley-n a hatvanas években] című 2004-ben megjelent munkája, a másik pedig a Marsha Hudson szerkesztette 2005-ös kötet, amely tizennyolc nő élményét részletezi. Többen ezek közül a nők közül elmondják, hogy utólag visszatekintve milyen fájdalmas is volt a felismerés, hogy mennyire szűklátókörűek voltunk fiatal nőként és diákként, hogy miközben a nemi alapú diszkrimináció mindenhol ott volt körülöttünk, ezt nem diszkriminációnak érzékeltük, hanem helyette inkább egyéni és nem politikai nehézségekként. Freeman azt is hozzáteszi, hogy nemcsak, hogy soha nem volt női oktatója, de még csak nem is látott egyet sem soha. Azt sem vettük észre, hogy még az olyan doktori programokon is, mint az idegen nyelvek, amik addigra tele voltak női hallgatókkal, gyakorlatilag a teljes oktatói kar férfiakból állt. Hudson könyve elbeszéli annak történetét is, hogy miként hozták létre 1969 őszén az első „női választmányt” női doktori hallgatókból az Összehasonlító Irodalomtudományi Doktori Programban, akik aztán elkezdtek vitatni a tananyag férfiközpontúságát, és új kurzusokat hoztak létre és tanítottak női szerzőktől. Meg kell jegyezni, hogy ezen nők közül csak nagyon kevesen futottak be végül egyetemi karriert, de a munkájuk már részét képezte azon szélesebb politikai kontextus megteremtődésének, amelyben az egyetemen a legkülönfélébb pozíciókban lévő nők újragondolták a helyzetüket, és elkezdtek követelésekkel előállni az intézmény irányában.

Az én berkeley-i Spanyol Tanszékemen éppenséggel *volt* egy női oktató, Dorothy Clotelle Clark Shadi (1908-1992), aki aztán később elmesélte, hogy amikor az 1930-as évek elején *Teaching Assistant* [kb. órákat tartó doktori hallgató] volt, férfi hallgatótársainak egy delegációja közölte vele, hogy el kell mennie, mert elveszi a férfiak munkáját. 1934-ben szerzett PhD-fokozatot a Berkeley-n, és ugyanabban az évben feleségül ment egy szikh bevándorlóhoz, Sundar Shadihoz, úgy, hogy akkoriban a rasszok közti házasság tiltott volt Kaliforniában. Tíz évig otthon maradt és nevelte a három lányukat, de ez idő alatt is tovább kutatott és publikált, a lánykori neve alatt, és az alagsorukban lévő saját nyomtatógépe segítségével. 1945-ben a korábbi berkeley-i témavezetője jóindulatának köszönhetően és leendő kollégái legtöbbszörének tiltakozása közepette állást kapott a Spanyol és Portugál Tanszéken. Amikor húsz évvel később megérkeztem az egyetemre, a tanszéken az egyetlen női professzor még mindig „Mrs. Shadi” volt – mindenki ezen a néven ismerte. A tanszéken a férfi kollégái kiközösítették, és szabadon hangoztatták a véleményüket, hogy nincs „szükségük” több nőre, ahogy órá sincs. Mindeközben a doktori hallgatók 75%-a nő volt.

1970 májusában egy egyetemi szenátusi ülés végre arra az eredményre jutott, hogy a nők nagyon sok akadállyal szembesülnek mindenféle diszkrimináló gyakorlatnak köszönhetően, mint amilyen például a nepotizmus ellen hozott szabályok voltak (amelyek révén a nők például nem kaphattak állást egy egyetemen, ha már a férjük is ott dolgozott), de általános volt a vonakodás is attól, hogy véglegesítsék a pozíciójukat, és a doktori programokba történő felvételnél és szellemi támogatás esetén is rendszerint a férfiakat preferálták. De csak 1971-ben történt meg – miután a berkeley-i Egyetemi Nők Ligája csoportos keretet nyújtott be a Polgári Jogok Szövetségi Irodájához, amely a javukra döntött, és ami miatt az egyetemet annak veszélye fenyegette, hogy így fel fogják függeszteni a források folyósítását az új szövetségi ösztöndíjakhoz és szerződésekhez –, hogy lassan beindult némi változás (de az én korábbi tanszékemen csak 1977-ben). Nekem ez már túl későn jött, mivel én 1969-ben végeztem a Berkeley-n. Csak a „hetvenes évek feminisztái” közül lettek néhányan annyira szerencsések, hogy végül egyetemi állásuk lehetett, mivel beletartoztak abba a csapatba, akiket érintettek a támogató intézkedések. Az intézkedések következtében az 1970-es évtizedben aztán megindultak a feminista kutatások, és ez végül a tudományágak átrajzolásához vezetett.

Az 1960-as évek végén sok női aktivista hagyta ott az új feminista ügyért a háborúellenes mozgalmat, amely annak idején felszította bennük az aktivizmus iránti érdeklődést. Ugyanebben az időszakban öntudatnövelő vallomásos önéletrajzi regények kezdtek hangot adni a nők egyre erősödő radikalizálódásának, az 1950-es évek elnyomó világa ellen tiltakozva és egy új identitást keresve. Ezen korai szerzők közül – akiket széles körben olvastak a nők, mozgalmon belül és kívül – sokan nem tartották feministának magukat, és olyasvalakinek sem, aki politikai célokért küzd, hanem egyszerűen csak egy változás iránti elemi vágyat fejeztek ki, ahogy azt a feminizmus második

9. kép

Dorothy Clotelle Clark és Sundar Shadi a kaliforniai El Cerritóban, 1964 körül.
Forrás: El Cerrito Historical Society.

hulláma is tette. Ezek az egyes szám első személyben írott szövegek politikai témává tették azt, hogy a fiatal és művelt fehér nőt túsul ejtette az 1950-es évek mítosza a háztartásbeli lét gyönyörűségéről és a konfliktus, amely a hivatásuk és a furcsán konzervatív (és időnként öngyilkos) anyaságuk közt állt fenn. Egyre világosabbá vált, hogy amit „személyesnek” hittek, az valójában mélységesen politikai természetű volt, és hogy létfontosságú a személyest nyilvánossá tenni ahhoz, hogy a „kiteljesedést” a hagyományos családi kötelemeken kívül is el lehessen képzelni.

Mivel én egy háború sújtotta és később kommunistává váló országból jöttem, és utána menekültként fájdalmas tapasztalatokat szereztem, ezért akkoriban képtelen voltam felfogni ezeknek a műveknek az értelmét. Képtelen voltam szimpatizálni azzal, ami az ötvenes évekbeli kiváltságos amerikai nők énközpontú problémáinak tűnt, így például Betty Friedan nyafogásával *A nőiség kultusza* [*The Feminine Mystique*] című 1963-as művében arról, amit ő „a név nélküli problémának” hívott. Még bő egy évtizednek kellett eltelnie, mire sikerült olyan szövegre találnom, amely meggyőzött, és amelyet a saját életemre is tudtam vonatkoztatni. Ez Marilyn French 1977-es *The Woman's Room* [kb. A nő szobája] című bestsellere volt, amely elsőként fordította le, és meggyőzően, egy regény nyelvére a feminista ügyeket. A mű, amelynek főszereplője elnyomó házasságból szabadul, és a Harvardra megy egyetemre, nők egy csoportjának a történeteit követi végig a 20. század közepének Amerikájában, a feminista mozgalom csúcán, és az öntudatnövelés kudarcai közepette. A könyvben mindegyik nőt éri időnként ártalmas és romboló élmény férfikkal kapcsolatosan, mind a személyes, mind pedig a szakmai életükben. A művet férfikritikusok és néhány közismert feminista is kritizálta, mondván, túl pesszimista és férfiellenes (Loudermilk 2004, 38).

Az 1970-es években felbukkant néhány irodalomelmélettel foglalkozó nő is, akik úgy igyekeztek részt venni a tágabb értelemben vett feminista mozgalomban, hogy elkezdtek feltárni egy női hagyományt – azt, amit Elaine Showalter úgy hívott, hogy az elveszett női művészeti hagyományoknak a günokritikai története (Showalter 1986). Showalter két évvel idősebb nálam, és azt írja, hogy amikor 1965-ben elkezdett dolgozni a PhD-ján, ami viktoriánus nőírókról szólt, még nem létezett feminista irodalomkritika. 1970-ben szerzett fokozatot, ugyanabban a hónapban, amikor megszülte a második gyereket, és sosem számított igazán arra, hogy talál majd magának egyetemi állást (Williams 2012, 356). És csakugyan, eleinte „függelék házastárs” [trailing spouse] volt csak, azaz egy egyetemi oktató felesége a Princetonon, de végül sikerült ott státuszt kapnia, igaz, csak 1984-ben. Mindenesetre 1977-ben Showalternek már megjelent *A Literature of Their Own* [A saját irodalmuk] című úttörő munkája. A mű megjelenése idején, amikor jómagam premodern európai irodalmak komparatív vizsgálatával foglalkoztam, csak a mű korlátait

látam: ezek egyben minden korabeli feminista irodalomelméleti munkának is a korlátai voltak, nevezetesen, kizárólagosan és teljesen egynyelvű szemlélettel az angol nyelven írott irodalomra koncentráltak, és a viktoriánus nőírókat preferálták. Beletelt néhány évbe, mire rájöttem, milyen fontosak is a Showalter által felvetett elméleti kérdések, amelyek a domináns és az elhallgattatott kultúra viszonyának történeti és kulturális természetére kérdeztek rá, és perbe hívták a hagyományos kánont. Amint azt Showalter húsz évvel később sokatmondóan kifejtette, megjelenése után gyakorlatilag az összes létező rivális feminista irodalomkritikai iskola támadni kezdte a művét, de különösen a marxisták és a „franciás” kritikusok, mint például Toril Moi (Showalter 1998, 402).

Az 1980-as, de különösen az 1990-es években kezdődött Amerikában a „memoárok virágzása” [memoir boom], amelynek a kezdetei az 1960-as évekbeli társadalmi felfordulásig mentek vissza. Ezek közül rám, mármint a személyes életemre és a tudományos munkámra is, azok az egyetemi és bevándorló memoárok voltak nagy hatással, amelyek az egyetemi memoár műfajának kilencvenes évekbeli robbanásakor jelentek meg. Különösen azok a művek érdekeltek, amelyeket Susan Rubin Suleiman 1993-ban „önéletrajzi olvasatnak” hívott, értve ezen azt, amikor valaki azért olvas, hogy jobban megértse az élete során szerzett élményeit (Suleiman 1993, 566), valamint azok a művek, amelyeket Edwidge Danticat 2010-ben „bevándorló” olvasatnak hívott, amin azt értette, hogy a bevándorló szerző kötelessége tanúságot tenni a származási országa válságáról (Danticat, 2010, 10). Mint Susan Rubin Suleiman szintén kifejti, a száműzetés, ami a múlt századnak – és immár nyilvánvalóan az új századnak is – az egyik legfontosabb történelmi jelensége, kínálja a fókuszpontot az egyéni és kulturális identitásokról való elméleti reflexiókhoz (Suleiman 1993, 573). A modern nyugati kultúra tele van az ilyen transznacionális szubjektumoknak a műveivel, akiknek traumatikus módon kellett integrálniuk az emlékezetükben élő kultúrát azzal az új kultúrával, amelyikbe bevándoroltak.

Jelenleg a trauma és életírás találkozási pontjai foglalkoztatnak. Ezeket minden bizonnyal a manapság megjelenő életírások legfontosabb alműfajainak lehet nevezni, amelyek együttesen a transznacionális életírás rublikájába sorolhatók. Ebbe beletartozik a bevándorló, a menekült, a száműzetésben élő, de a másodgenerációs etnikai életírás is; ezek mind olyan élményeket mesélnek el, amelyeket potenciálisan átsző egy-egy trauma (Vasvári 2016, 160). Noha mindkét nembeli szerzők írnak ilyen életírásokat, a legtöbbjüknek nő a szerzője.

Transzkulturális egyetemi karrierem

Amikor 1969-ben megkaptam a doktori fokozatomat, *tenure-track* [kb. később véglegesített álláshoz vezető] pozíciót kínáltak nekem a UC Davis-en, de a férjem és én vissza akartunk menni Európába, ezért inkább az ő kevésbé kedvező, de földrajzi elhelyezkedését tekintve előnyösebb posztdoktori állását választottuk a genfi Európai Részecskefizikai Laboratóriumnál, a CERN-nél. Ott a férjem és a többi részecskefizikával foglalkozó posztdoktori kutató heti nyolcvan órát dolgozott, és így hozzásegítették a főnöküket, Carlo Rubbiát egy Nobel-díjhoz, de ez a fárasztó munka nem mozdította előre a férjem karrierjét, és a házasságunknak sem tett jót. Ha sikerült volna állandó álláshoz jutnom Európában, akkor nagy valószínűséggel sosem térek vissza Amerikába, de csakis illegálisan dolgozhattam. Ezért három évvel később vonakodva visszatértem, hogy megkezdjem az egyetemi karrieremet a New York állambeli Stony Brook University-n egy *tenure-track* pozícióban.

Eredeti tudományterületem, a neolatin nyelvek és irodalmak [Romance Philology] a középkori kultúra irodalmi, nyelvészeti és kulturális vizsgálatának a metszéspontjaiban helyezkedik el, és az oktatói és a kutatói munkám mindig is interdiszciplináris volt, már jóval azelőtt, hogy az interdiszciplinaritást felkapták volna. 1973-ban, amikor visszatértem az Egyesült Államokba, az irodalom tanszékeken még megtalálható voltak néhányan a 20. század közepi Új kritika [New Criticism] legutolsó és idejétmúlt örökösei közül, az irodalomelmélet [high theory] pedig felívelőben volt, főleg a dekonstrukció, de a marxizmus, a pszichoanalízis, a reader-response elmélet, a szemiotika és a feminizmus is. A saját munkámban a nyelvészeti, történeti, feminista és szociológiai megközelítések egy talán kissé furcsa keverékéhez húztam, amely ahhoz kapcsolódott, ami az 1980-as években *Alltagsgeschichte*ként [kb. mindennapok történelme] lett híres. Elsősorban középkorász voltam, aki spanyol irodalmat kutatott, de ezt sokszor összehasonlító módszerrel tettem, francia, olasz és német kontextusokat használva, ezért az érdeklődésem sosem korlátozódott csakis egyetlen nemzeti kultúrára. A női témák már a középkorász munkám során is érdekelték, és olyasmikről publikáltam, mint a nők hangja a *Frauenlied* műfajában, vagy hogy mennyiben szól asszonyverésről a makrancos asszony megzabolásának a motívuma. A munkámat egyre jobban áthatották a genderrel és a szexualitással foglalkozó elméletek, és elkezdtem foglalkozni olyan akkor még mindig unorthodoxnak számító témákkal is a középkorkutatásban, mint a queer szexualitás, és része voltam annak a csoportnak, amely létrehozta a korabeli hispanizmus kutatásokban úttörőnek számító *Queer Iberia* kötetet (Vasvári 1999). Szerencsém volt azzal, hogy a munkám révén elsősorban egy olyan összehasonlító irodalomtudományi

tanszékhez kötődtem, amely már a nyolcvanas években nyitott a kritikai kultúrakutatás [Cultural Studies] felé. Ugyanekkor rendszeresen tanítottam két másik doktori programban is, a Hispanisztika Tanszéken és a Nyelvészeti Tanszéken. Ez utóbbin 1982-ben én tartottam, egy kollégával, Frank Anshennel, együtt, az ország egyik legelső „Nyelv és gender” témájú kurzusát.

A Stony Brookban befutott karrierem során a nyolcvanas években voltam Associate Provost is,¹ aminek azt a részét nagyon élveztem, hogy megtanulhattam, hogyan is működik egy egyetem, de ekkor nyertem életemben először betekintést a fizetési szisztémába is, amellyel a férfikollégákat túlfizették, és az egyetemi élet minden szegmensét átható féktelen nőgyűlölet átfogó következményeivel is ekkor szembesültem. Én személy szerint a nőgyűlölet számtalan formájába befutottam, kezdve a jezsuita pap filozófusprofesszorral, aki megpróbálta tönkretenni a karrieremet, amikor közel kerültem ahhoz, hogy egyetemi tanár [Full Professor] legyek, a dékánon át, aki azzal fenyegetőzött, hogy lemond, ha a Rektor [Provost] helyett, akinek a helyettese voltam, aláírok egy dokumentumot, egy másik dékánig, aki viszont arra tett ajánlatot, hogy legyek a szeretője. Ezután számtalan dékáni és igazgatói [provost] pozíciót megpályáztam, de nem sikerült átkerülnöm egyetemi-adminisztratív vonalra, ami valószínűleg szerencse, mivel egy ilyen lépés nyomán végleg megszakadt volna a tudományos karrierem, holott ennek révén tudtam később Magyarországon is dolgozni.

1996-ban, amikor először voltam Fulbright professzor Magyarországon, én tartottam az első szociolingvisztika kurzusokat az ELTE-

10. kép

A szerző a Stony Brook University-n 1984-ben, az íróasztalánál, rektorhelyettesként.

Forrás: A szerző.

¹ Associate Provost vezető egyetemi adminisztratív pozíció, amit tudós tölthet be, legközelebbi megfelelője a magyar egyetemi struktúrában a rektorhelyettes – *a ford.*

n, de ezeknek nem volt gender komponensük. 2000-2002 folyamán tértem vissza újra a nyelv és gender tanításához és kutatásához, amikor Budapesten a Central European University-n nyári szemináriumokat szerveztem kelet-európai doktori hallgatóknak és oktatóknak.

11. kép

A szerző 2002-ban a CEU „Language and Gender” nyári szemináriumán.
Forrás: A szerző

2000 óta szociolingvisztikát és gendert tanítok a New York University Nyelvészeti Tanszékén is, ahol minden bizonnyal nagyobb volt a hatásom, mivel több száz diákot én ismertettem meg ezzel a szakterülettel. Az ehhez a szakterülethez kapcsolódó publikációim főleg azt vizsgálták, hogy hogyan változott a queer terminológia, de magyar előbújástörténeteket is, és hogy a magyar nyelv, amiben nincs nyelvtani nem (így például a névmásoknak sincs nemük), semmiben sem kevésbé szexista, mint mondjuk a nyelvtani nemekkel sokszorosán átitatott neolatin nyelvek.

1970 óta évente járok haza Magyarországra. Az elmúlt két évtized folyamán újra berendeztem ott magamnak egy életet, mivel az év körülbelül felét ott töltöm, talán azért is, mert azt az idealizált, de mindenképp elveszett gyerekkoromat keresem, hasonlóan másokhoz, amiről olyan sokat olvastam az általam tanulmányozott női holokausztmemoárokból. Szerencsés voltam, mert sikerült lassanként bekerülnöm az ország intellektuális vérkeringésébe, részben azért is, mivel büszkén, sőt, talán gőgösen mindvégig megtartottam

az anyanyelvi szintű magyarnyelvtudásomat, részben pedig azért, mert nyelvészetet tanítottam a Central European University-n és két Fulbright-ösztöndíjjal más magyar egyetemeken is. Amikor Kertész Imre elnyerte a Nobel-díjat, Steven Tötösy de Zepetnekkel közösen, aki szintén menekült magyar tudós, mi publikáltuk az első angolnyelvű kötetet Kertésztől *Imre Kertész and Holocaust Literature* [Kertész Imre és a holokausztirodalom] (2005) címmel, amelyet aztán három másik kapcsolódó, magyar kultúratudományos témájú kötet követett (2009a, 2009b, 2011). Miközben ezeken a projekteken dolgoztam, észrevettem, hogy a nők holokausztmemoárjai nem kaptak tartós figyelmet, és észrevettem azt is, hogy a meglátásaim a feminista elméletből erednek, valamint, hogy korábbi elméleti projektjeim a feminista és queer kritikáról mint „elemzői differenciáról” relevánsak lehetnek akkor is, amikor holokausztmemoárokat olvasok. Elkezdtem tanulmányozni és összegyűjteni a túlélők emlékiratait, és az első célom az volt, hogy összeállítsak egy bibliográfiát (amely mára már ijesztően elavult), és írjak egy bevezetőt néhány ilyen magyar nő írásaihoz. De hamar rájöttem, hogy fontos tudni, kik voltak ők, ki volt az, aki koncentrációs táborban élt túl, ki bujkálva, ki írt korán, ki későn, és hogy mi volt a hatása a vallási és osztálykülönbségeknek, és a hatása a nemükből eredő elnyomásuknak. A nők holokausztélményén túl nagyon érdekelték a nők eltérő diaszpórabeli élményei is. Elkezdtem gyűjteni és írni olyan női holokauszt túlélőkről is, akik a háború után Magyarországon maradtak, és akik, kevés kivétellel, csak 1989 után tudtak publikálni, és akiknek a munkája, mivel magyarul van, lényegében ismeretlen maradt.

A memoároknak ebből a nagy és egyre növekvő korpuszából, amelyet csak még tovább növeltek további memoárok, összesen hat különböző nyelven számtalan tanulmányt írtam. Köztük olyan témában is publikáltam, amelyet én „táplálkozási életírásnak” nevezek (azaz hogy a nők a koncentrációs táborokban recepteket cseréltek és szakácskönyveket írtak), de táborbéli női orvosokról, háborús nemi erőszakról, nők magyarnyelvű háborús naplóiról is. Ezek legtöbbje a legutóbbi időig csendben porosodott egy archívumban vagy magánkönyvtárban. Továbbá jelent meg cikkem a két világháború közt, 1929-ben zsidóként *Miss Hungáriává* és *Miss Európává* választott szépségkirálynőről, és arról, hogy mi lett vele a háború idején. Munkáim legtöbbje angolul és magyarul is megjelent, és ennek révén valóra válthattam a kutatásom egyik további mögöttes motivációját is, nevezetesen azt, hogy így elérhetővé tettem információkat a magyar holokausztról angolul, ugyanakkor pedig a holokausztról szóló elméletibb munkákat a magyar olvasók számára.

Genderkutatóként a publikációimat nem tekintem a holokauszt kutatásokba maradéktalanul illeszkedő munkáknak, hanem inkább interdiszciplináris elméleti „kollázsoknak”, amelynek a gyökerei tágabb

értelemben a gender studies-ra mennek vissza és arra a feladatra, hogy visszanyerjük a nők elfelejtett és elhanyagolt szövegeit. Töreksem arra is, hogy választ találjak arra a fontos kérdésre, hogy mit jelenthetett a túlélő nők számára az, hogy egy női írásközösséget alkottak, olyat, ami minden addigi női írásnál kiterjedtebb volt a történelem folyamán. Azt remélem, hogy Magyarország számára, ahol máig nem sikerült megfelelő módon foglalkozni a holokauszttal, a munkámnak az a része, amely magyar nőírókról szól – akár maradtak ezek a nőírók a kommunizmusban és magyarul írtak, akár emigráltak és különféle más nyelveken írtak –, nemcsak a gender studies-hoz való hozzájárulás lesz, hanem újraírása is a magyarországi holokauszt készenkapott történetének. A munkám ezen a szakterületen a holokauszttal kapcsolatos női életírásokat kutatja, így a háborút közvetlenül túlélő nők írásait, de azokét is, akik sokkal később próbálkoztak meg az írással a bevándorlóországuk kölcsönvett nyelvén, de másodgenerációs lánygyerekek írásait is, akik anyjuk történetét írták meg, ahogy az összekapcsolódott a sajátjukkal. Végző célom az, hogy ezen női tanúságtételek révén bemutathassak egy „emlékezetközösséget”, azaz azoknak a közös tulajdonságoknak egy *kollektív vizsgálatát*, amelyek ezt a történeti csoportot összekötik, és akiknek az egyéni élettörténetei nagyrészt mindörökre kinyomozhatatlanok maradnak.

Végezetül egy nagyon személyes kutatást is végzek, amelynek „The Epistolary Traces of a Hungarian Family in Interwar Hungary, 1926-1939” [Egy magyar család levelezésbeli nyomai a két világháború közti Magyarországon, 1926-1939] a címe, és amely kutatás visszavisz a családom azon gyökereihez, amelyekről jelen tanulmányom elején beszéltem. Az archívum, amellyel jelenleg dolgozom, mintegy kétszáz családi levélből áll, amelyekhez nemrég jutottam hozzá, nagy részüket apai nagyapám írta 1926 és 1938 közt az Argentínába kivándorolt orvos fiának. Nagybátyámnak a leveleken kívül semmilyen más kapcsolata sem volt többé a családjával, és ez a kapcsolat is megszűnt még azelőtt, hogy Magyarország belépett a háborúba. Mivel nagybátyámnak ez a levelezése nagyapámmal és más családtagokkal magyarul zajlott, ezért a nagybátyám úgy tartotta távol a múltját a többiektől az argentinai otthonában, hogy a levelekből csak a receptekre és a családi pletykákra vonatkozó részeket fordította le. De amikor meghalt, az összes levél fennmaradt utána egy szekrény alján. Nyilvánvalóan nem tudta rávenni magát arra, hogy megsemmisítse őket, talán haláláig kísértette diktatorikus hajlamú apja gyakori figyelmeztetése, amelynek piros aláhúzással adott mindig nyomatékot, hogy meg kell őriznie a leveleket, és megfogadnia a bennük folyton ott lévő tanácsot, miszerint „hébe-hóba előveszed és újból meg újból átolvasod őket”. Érdekes módon ez az intelem vallástagadó nagyapámtól igen hasonlít arra a hagyományos zsidó parancsolatra, miszerint a Tórát folyton tanulmányozni kell: „tanulmányozd éjjel-nappal” (Józsúé 1, 8).

Ma már az én birtokomban vannak a levelek, amelyek családi drámákat fednek fel, és amelyek némelyike később teljesen máshogy őrződött meg a családi emlékezetben. De a leveleknek még a látszólag teljesen hétköznapi részletei is rávilágítanak időnként Magyarország két világháború közti társadalmi és gazdasági történetének számtalan aspektusára. 1938-ban már a levelek kétségbeesett rejtjelezett történeteket is elmondanak, amelyekben segítséget kérnek veszélyben lévő szlovákiai rokonoknak. Ez a segítség sosem fog megérkezni a kivándorolt fiútól, aki egy nehéz és új világban úgy élt túl, hogy maga mögött hagyta a múltját, de közben múltja relikviájaként mégis megőrzött egy papírösvényt a családja tragikus titkos történetéhez, egy papírösvényt, amely ugyanakkor nem hordozta annak veszélyét, hogy lerántja az eltitkolt életéről a leplet, mivel magyarul volt írva.

12. kép

A szerző 2018-as tükörképe, körülötte a család két ágának halott rokonairól készült fényképei.

Forrás: A szerző.

Következtetések: *displaced person*től a transzkulturális polgárig?

Mint azt az elején felvázoltam, a fő tényezők, amelyek befolyásolták a szakmai életemet, a saját családom története volt, valamint, azt követően, a gyerekkorom, amelyet menekültként töltöttem két új kultúrában és két új

nyelvben, amelyek gyorsan követték egymást. Mindazonáltal ez a személyes esszé megpróbálta megidézni azokat a szellemi és kulturális erőket is, amelyek az Amerikában képzett feminista tudósoknak azt a generációját formálták, ahová én is tartozom. Ebben a vázlatban, amely egy szellemi önarckép megalkotását célozza, etnográfusnak érzem magam, olyasvalakinek, aki időnként a saját kultúrájáról és belülről ír, de mindörökre érzelmileg távolságtartó marad. Részben annak köszönhetően, hogy életem korai szakaszában lettem kivándorló, és hogy különféle kulturális tereken és azt követően sokféle szocializáción mentem keresztül, transzkulturális életet éltem, vagy, jobban mondva, egy folytonos diaszpóraéletet. A gyerekkorom tele volt fájdalmas helyváltoztatásokkal, ami nem engedte meg azt a luxust, hogy az időt a családi élet mérföldköveiben mérjem. De egy ilyen élet olyasmit adott, amit Susan Sontag „Az ész szenvedélyé”-ben (1980) írt Elias Canettiről, akinek a története szerinte „felszabadító történet: az értelemé, a nyelvé, a 'felszabadított' nyelvé, mely szabadon garázdálkodhat a világban” (Sontag 1980, 1925). Megvan bennem is a vándorló értelmiségi nyelvek iránti mohósága, és az, hogy sok nyelven tudok, az én sajátos megoldásom arra, hogy sok helyet hívhassak az otthonomnak, miközben felvállaltan mindig is a szülőhelyemhez kötöttem lelkileg, a saját gyerekkorom és a családi emlékek miatt is. Részben a többszörös emigrációnak is köszönhetően transzkulturális életet éltem. De, mint azt már az esszé elején is írtam, úgy érzem, hogy egy olyan többnyelvű közép-európai kultúra utolsó túlélője vagyok, egy olyan letűnt közép-európai polgári kultúra nyomait hordozom magamban, amely még a születésem előtt elveszett. Megszállottan foglalkoztat annak felelőssége, hogy emlékeznünk kell és átörökítenünk egy kollektív emlékezetet úgy, hogy visszanyerjük a lehető legtöbb női hangot.

George L. Mosse szavaival fejezném be, aki a memoárjában, a *Confronting History*-ban (1999: 6) elmesélte, hogy mindig is bevándorló maradt. De ez nem azt jelentette, hogy egyszerűen csak folytatta volna a korábbi életét, hanem inkább azt, hogy sok tényező alakította az életét, mindenekelőtt az, hogy szeretett különféle kultúrákban élni és sok nyelven kommunikálni, és ezeket a tevékenységeit mind a tudományos érdeklődése és választásai befolyásolták.

(Angolból fordította: Horváth Györgyi)

Felhasznált irodalom

Acocella, Joan. 2000. „[The Hunger Artist.](#)” *The New Yorker* Feb. 28

- Adams, Tony E., Stacey Holman Jones, Carolyn Ellis, eds. 2022. *Handbook of Autoethnography*. 2nd ed. London: Routledge.
- Aptheker, Bettina. 2006. *Intimate Politics: How I Grew Up Red, Fought for Free Speech and Became a Feminist Rebel*. Emeryville: Seal Press
- Aurel, Jaume. 2016. *Theoretical Perspectives on Historians' Autobiographies: From Documentation to Intervention*. New York: Routledge.
- Bauman, Zygmund. 1991. *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Cohen, Robert. 2009. *Freedom's Orator: Mario Savio and the Radical Legacy of the 1960s*. Oxford: Oxford UP.
- Danticat, Edwidge. 2010. *Create Dangerously: The Immigrant Artist at Work*. New York: Vintage Books.
- Dore, Mary, dir. 2014. *She's Beautiful When She's Angry*. Netflix. 1:32.
- Ellis, Carolyn S. Tony E. Adams and Arthur P. Bochner. 2011. „[Autoethnography: An Overview](#).” *Forum Qualitative Social Research* 12.1
- Freeman, Jo. 2004. *At Berkeley in the Sixties: The Making of an Activist*. Bloomington: Indiana UP.
- Harrison, Thomas. 2020. „[The Student Uprising That Ushered in the Radical Sixties: The Berkeley Free Speech Movement](#).” *New Politics* Aug. 19, 2020.
- Herrich, Max. 1968. *The Beginning: Berkeley, 1964*. New York: Columbia UP.
- Hirsch, Marianne. 1997. *Family Frames. Photography, Narrative and Postmemory*. Cambridge: Harvard UP.
- Hudson, Marsha, Bridget Connelly, Doris Earnshaw McFarland. 2005. eds. *The Berkeley Literary Women's Revolution: Essays from Marsha's Salon*. Jefferson NC: McFarland & Co.
- Loudermilk, Kim A. 2004. „From The Women's Room to the Bedroom.” In Kim A. Loudermilk, *Fictional Feminism: How American Bestsellers Affect the Movement for Women's Equality*, 38-64. London: Routledge.
- Martin, Waldo. 2002. „Holding One Another: Mario Savio and the Freedom Struggle in Mississippi and Berkeley.” In *The Free Speech Movement. Reflections on Berkeley in the 1960's*, szerk. Robert Cohen and Reginald E. Zelnich, 83-104. Berkeley: U of California P.
- Rice, Andrea Lauer and Réka Pigniczky. 2018. „[Interview with Louise O. Vasvári](#).” *Memory Project*.

- Rorabaugh, W.J. 1990. „[Berkeley in the Sixties.](#)” *Perspectives on History* Dec.1, 1990.
- Schrecker, Ellen. 2021. „The Berkeley Invention.” In *The Lost Promise: American Universities in the 1960's*, 85-116. Chicago: U of Chicago P.
- Showalter, Elaine. 1998. „Twenty Years On: *A Literature of Their Own* Revisited.” *Novel: A Forum on Fiction* 31.3: 399-413.
- 1986. „Toward a Feminist Poetics.” In *The New Feminist Criticism. Essays on Women, Literature and Theory*, szerk. Elaine Showalter, 125-143. London: Virago Press.
- Sontag, Susan. 1980. „Mind as Passion.” *The New York Review*, September 25, 1980. Magyarul: „Az ész szenvedélye”. *Nagyvilág* 46(12) (2001), 1923-1935. Lázár Júlia fordítása.
- Suleiman, Susan Rubin. 2002. „The 1.5 Generation: Thinking About Child Survivors and the Holocaust.” *American Imago* 59.3: 277-295.
- 1993. „On Autobiographical Reading.” *New Literary History* 24.3: 563-575.
- Vasvári, Louise O. and Steven Tötösy de Zepetnek. 2011. *Comparative Hungarian Cultural Studies*. West Lafayette: Purdue UP, 2011.
- 2009b. [CLCWeb 11 Thematic Issue: New Work in Holocaust Studies.](#)
- 2009a. *Comparative Central European Holocaust Studies*. West Lafayette: Purdue UP.
- 2005. *Imre Kertész and Holocaust Literature*. West Lafayette: Purdue UP.
- Vasvári, Louise O. 1999. „The Semiotics of Phallic Aggression and Anal Penetration as Male Agonistic Ritual in the *Libro de Buen Amor*.” In *Queer Iberia: Sexualities, Cultures, and Crossings from the Middle Ages to the Renaissance*, szerk. Josiah Blackmore and Gregory S. Hutcheson, 130-156. Durham: Duke UP.
- Williams, Jeffrey J. 2012. „Rewriting Literary History: An Interview with Elaine Showalter.” *Symloke* 20.1/2: 355-370.

Addendum: Louise O. Vasvári publikációi magyarul

- 2023. „[Izsáki/y Margit Ország a keresztfán \(1945\) című műve a szerző zavaros politikai identitásainak kontextusában.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris e-Folyóirat* 12.2: 1-21.

- 2022a. „Családi mikrotörténetek és a 20. századi Magyarország társadalomtörténete: *Biri mama deportálási emlékirata* (1949) és a *Sorsfordulók* című Kiesebach-sorozat.” *Múlt és Jövő* 35.4: 58-82.
- 2022b. „Kísért a múlt. Jámbor Ági memoárja és zenei karrierje az Egyesült Államokban.” *Múlt és Jövő* 35.2: 59-76.
- 2021. „[Szerepjátás és identitás Fehér Lili 1945-ben megjelent *Nem ér a nevem: egy szökött zsidó naplója* című művében.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris e-Folyóirat* 11.2: 1-19.
- 2020a. „A katolikus zsidó Kardos Klára *Auschwitz naplója*.” *Múlt és Jövő* 33.4: 84-88.
- 2020b. „Narratív identitáskonstrukciók három holokauszt-túlélő nő emlékeiben / emlékirataiban” *Múlt és Jövő* 34.2-3: 197-214.
- 2019a. „[A Proust-jelenség és a nők táplálkozási élettörténet-írása mint a holokauszt traumairódalma.](#)” *Literatura* 45.3: 248-261.
- 2019b. „Simon Böske, Miss Hungária és Miss Európa, 1929. Faj és nemzeti identitás a két világháború közti Magyarországon.” *Múlt és Jövő* 33.2: 65-93.
- 2017. „[Sárga csillag és mindennapi élet szélsőséges körülmények között: budapesti naplók 1944-45-ből.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris e-Folyóirat* 7.1: 126-147.
- 2016a. „Nem és emlékezet a táplálkozási élettörténetírásokban a holokauszt idején és után.” *Múlt és Jövő* 30.4: 104-140.
- 2016b. „[Életírás, társadalmi nemek és trauma.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris e-Folyóirat* 6.2: 150-197.
- 2014a. „Magyar nők holokauszt-életírásai a megosztott nemzeti emlékezet kontextusában, 1944-2014.” *Múlt és Jövő* 25.3: 64-84.
- 2014b. „[Problémás nyelvi nem a nem nélküli magyar nyelvben.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudományos Interdiszciplináris e-Folyóirat* 4.1: 130-166.
- 2012. „Annak átka, ha valaki művelt, zsidó és nő: holokauszt-túlélő orvosnők életírásai.” *Múlt és Jövő* 26.1: 10-34.
- 2011. „[Gender-tevékenység a politikai diskurzusokban: a magyar államszocializmustól a 2008-as amerikai elnökválasztásig.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris e-Folyóirat* 1.1: 98-124.
- 2010. „[A töredékes \(kulturális\) test írása Polcz Alaine *Asszony a fronton* című művében.](#)” *Hungarian Cultural Studies* 2

- 2009a. „Kertész Imre *Sorstalanságának* újszerűsége.” *Múlt és Jövő* 20.3: 21-31.
- 2009b. „Lefordított traumák, lefordított életek: holokauszt-túlélő magyar nők az emigrációban.” *Múlt és Jövő* (Budapest), 20.1: 35-62. Repr. in *Holokauszt olvasókönyv*. Szerk. Kőbányai János. Budapest: Múlt és Jövő, 2017.
- 2006. „A vágy diszkurzusa: A queer és a normatív identitások létrehozása.” In *A nő helye a magyar nyelvhasználatban: Nyelv, ideológia, média*, Erzsébet Barát & Klára Sándor, szerk., 251-64. Szeged: JATE Press.
- 2004. „[A feleség bántalmazás középkori irodalmi reprezentációi.](#)” *Palimpszeszt* 21.
- 2002. „[Jegyzetek A Celestina Szókincséhez.](#)” *Palimpszeszt* 17.